



## Kim Bu Şökli? -Dede Korkut Okumaları için Teklifler-

### *Who is This Shökli? -Proposals for a Novel Reading of Dede Korkut-*

Ahmet Şefik Şenlik<sup>1</sup> 



#### ÖZET

Türklerin Anadolu maceralarının başlangıcında geçen hadiselerle dair Türkçe ilk vesika olan Dede Korkut Hikâyeleri, Oğuz Türkçesinin en önemli dil yadığıdır. Eser üzerine bugüne kadar iki bine yakın çalışma yapılmıştır. Dede Korkut Kitabı, metin edisyonları ve sadeleştirme çalışmaları haricinde birçok makaleye de konu olmuştur. Her yeni çalışma, okuma ve yorumlama bakımından zorluklar barındıran bu metnin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Fakat hâlâ hatadan salim bir duruma gelinmemiştir.

Hikâyelerde geçen hadiselerin Doğu Anadolu'da cereyan ettiğine dair önemli işaretler vardır. Eserde Türklerin buradaki yaşantılarına, inançlarına, âdetlerine ve münasebette buldukları millet ve ülkelere, bunlarla yürüttükleri ilişkilere dair hatırı sayılır malumat mevcuttur. Dresden nüshasında Gürcistan adı beş defa, Gürcü Meliki'nin (!) adı on üç defa geçmektedir. Bu melikin adı şimdiye kadar Türkiye'de ve Türkiye dışında yapılan çalışmalarda umumiyetle "Şökli" suretinde okunmuştur. Bunun yanı sıra daha az araştırmacı tarafından benimsense de Sökli, Sökeli, Şökülü, Şükli gibi yorumlar da vardır.

Kelime bugüne kadar muhtelif şekillerde yorumlanmış, ama bu yorumlar sağlam bir şekilde temellendirilememiştir. Bu makalede kelimenin okunması hususunda farklı bir teklif barındıran görüşümüzü dile getirmek istiyoruz.

**Anahtar Kelimeler:** Şökli (!), Kef Harfi, Okuma Yanlışları, Dede Korkut Kitabı, Eski Anadolu Türkçesi

#### ABSTRACT

As the earliest evidence in Turkish for the presence of Turks in Anatolia, the tales of the Dede Korkut constitute the most important linguistic monument of Oghuz Turkic. In addition to critical editions and popular adaptations, the Book of Dede Korkut has been the subject of numerous essays, with nearly two thousand papers published to date. Each new study contributes to a better understanding of the text, which is beset with difficulties in reading and interpretation, yet much work remains to achieve a satisfactory understanding of it.

The events narrated in the stories offer important clues that they were indeed set in Eastern Anatolia. The work contains important evidence on the life, beliefs, and customs of both the Turks and of the peoples and countries with whom they were in contact. Thus, the name Georgia appears five times and the name of the Georgian king 13 times in the Dresden manuscript. The name of the king in question has typically been interpreted as Schökli (Şökli) in studies conducted in Turkey and beyond. The interpretations Sökli, Sökeli, Şökülü, and Şükli should also be noted, although they are preferred by rather few researchers.

<sup>1</sup>Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: A.Ş.Ş. 0000-0001-8037-7657

#### Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ahmet Şefik Şenlik,  
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat  
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,  
İstanbul, Türkiye  
E-mail: as.senlik@gmail.com

Başvuru/Submitted: 20.12.2021

Kabul/Accepted: 01.06.2022

#### Atıf/Citation:

Senlik, A. S. (2022). Kim bu Şökli? -Dede Korkut okumaları için teklifler-. *TUDED*, 62(1), 181-193. <https://doi.org/10.26650/TUDED2022-1039151>



While this word has been interpreted in various ways to date, no solid argument has yet been offered for these interpretations. This article therefore proposes a novel interpretation of the word in question.

**Keywords:** Şöklı/Shöklı (!), the character *kāf*, misreading errors, The Book of Dede Korkut, Old Anatolian Turkish

## EXTENDED ABSTRACT

Extensively studied from various perspectives over more than two centuries, the Book of Dede Korkut constitutes one of the most important linguistic and cultural monuments of the Turks. More than 1600 studies of the work have been published to date, and each new one contributes to a better understanding of the text, helping to settle problematic issues in its reading and interpretation. Nonetheless, several unresolved or misread words still await clarification or correction.

This article makes a novel proposal concerning one proper noun that appears multiple times in the text but has been consistently misread in existing studies. The word in question is used to refer to the Georgian king and is usually interpreted as “Şöklı,” or less frequently as “Söklı,” “Sökeli,” “Şökülü,” or “Şükli.”

The name *Gürcistan* (Georgia) appears a total of five times, twice in the third story and three times in the ninth. It is first mentioned in the second story in the context “*sası dinlü Gürcistān*” (Georgia of false religion) (D20b/4). Immediately thereafter, the author refers to “*kāfirlerün azğunı Şöklı (!) Melik*” (Şöklı Melik, the depraved one of the infidels), who is presented as the king of these lands (D21a/1-2). This word, used in reference to the king, appears a total of 13 times in the Dresden manuscript, nine times in the second story, once each in the third and fourth stories, and twice in the ninth story. The Vatican manuscript, which differs in terms of the number and order of the stories, uses the name 11 times, once each in the second and fourth stories, and nine times in the third story. In every instance in both manuscripts, the name under study is postmodified with the epithet “*melik*” (king) (see Appendices 2 and 3).

Turco-Georgian relations date back to the mid-11<sup>th</sup> century, but this relationship is known to have been less than amicable both initially and subsequently. By the early 12<sup>th</sup> century, Georgia had achieved the peak of its power and territorial extent. During the period in question, the Kipchaks of the Caucasus lived under Georgian rule and actively collaborated with them, which entailed fighting against Muslims (Arabs and Oghuz Turks). Georgia experienced its golden age under Queen Tamar until the first quarter of the 13<sup>th</sup> century (Toumanoff 1966: 593 ff). This era saw Georgian territory extend as far as the vicinity of Erzurum to the west. Later, the Mongol invasions took their toll on Georgia, which began to decline throughout its vast dominions, leading to contraction and fragmentation.

This paper includes a brief excerpt on Turco-Georgian relations (i.e., hostility) and the Georgian commander (i.e., the king), which is presented in a simplified form in Appendix 1.

Returning to the word in question, it should be noted that a meaningful explanation for it cannot be achieved while disregarding the Georgian language. It is a crucial point of departure to assume that the name (word) in question refers to the Georgian king. Before resorting to folk etymologies that draw on Turkish, Arabic, or Persian, it would be more reasonable to first consider the Georgian language.

In the Dresden manuscript, written without *harakahs*, the word starts with *sīn* (س) in two cases and with *shīn* (ش) in 11. Accordingly, the spelling variants (سوكلی) and (شوكلی) should be transliterated as <SWKLY> and <ŞWKLY>, respectively. The likelihood of forgetting three dots in two instances seems greater than that of erroneously inserting three dots on 11 occasions. Hence, the former transliteration should be ruled out as an alternative. Indeed, this line of reasoning was also adopted by researchers who either drew upon the Dresden manuscript or considered it to be more reliable in their critical editions. Consequently, this initial sound was unanimously thought to be /ş/ (see Appendix 2).

By contrast, the Vatican text, marked with *harakahs*, consistently represents this word as starting with *sīn* (س). Hence, the text here could be transliterated as <SWKLY> (see Appendix 3). Only Rossi built his study on this manuscript alone, and he thus interpreted the word as “Sökli” (1952). In their study providing separate transcriptions of both manuscripts, Tezcan & Boeschoten also read the word as “Şökli” in their chapter on the Vatican manuscript. Yet, in a footnote they remark that the name in question “was written in a way to allow an interpretation like *Sökli* (and at times *Sökeli*)” (2012, s. 310).

In conclusion, this article claims to have found the correct interpretation of the word Şökli/Shökli, which has been consistently misread by hundreds of studies to date.

## GİRİŞ

Dede Korkut Kitabı, muhtelif yönleriyle üzerinde 200 yılı aşkın bir süreden beri çalışmalar yapılan Türklerin en önemli dil ve kültür yadigârlarından biridir. Hakkında bugüne kadar 1638'i aşkın yayın<sup>1</sup> yapılmış olmasına ve her ciddi çalışmayla bazı muğlak hususların halledilmiş bulunmasına rağmen metin, hâlâ çözülememiş veya hatalı okunmuş kelimeler barındırmaktadır.

Bu makalede, metinde defalarca geçen ve şimdiye kadarki çalışmalarda hep hatalı okunmuş olduğunu düşündüğümüz, özel isim cinsi bir kelime üzerine görüşlerimizi ifade temek istiyoruz. Bahsi geçecek olan kelime metinde Gürcistan Meliki'nin adı olarak gösterilen ve umumiyetle “Şöklî” bazen de “Söklî”, “Sökeli”, “Şökülü”, “Şükli” suretinde yorumlanmış bir kelimedir.

Dresden nüshasında Gürcistan adı 2 defa ikinci, 3 defa da dokuzuncu hikâyede olmak üzere toplam 5 defa geçmektedir. Kelime ilkin *sası dinlü Gürcistân* (bozuk dinli Gürcistan) bağlamında ikinci hikâyede geçmektedir (D20b/4). Bunun hemen akabinde de buranın meliki olarak gösterilen “kâfirlerün azğunı Şöklî (!) Melik”ten söz edilir (D21a/1-2). Hikâyelerde Melik'in ismi olarak gösterilen kelime, Dresden nüshasında, ikinci hikâyede 9, üçüncü ve dördüncü hikâyelerde birer ve dokuzuncu hikâyede 2 defa olmak üzere toplam 13 defa geçmektedir. Hikâyelerin sayısı ve sıralanması hususunda farklılık gösteren Vatikan nüshasında ikinci ve dördüncü hikâyelerde birer üçüncü hikâyede ise 9 defa geçmek suretiyle toplam 11 kez zikredilmektedir. Söz konusu isim, her iki nüshada da her defasında kendinden sonra gelen ‘melik’ ünvanıyla tavsif edilmektedir (bkz. Ek-2 ve Ek-3).

Türklerin Gürcülerle münasebetleri 11. asrın ortalarında başlamıştır. Başlangıcında da devamında da bu münasebetlerin pek dostane bir zemin üzerinde yürütülmediği malumdur. 12. asrın başlarından itibaren Gürcistan tarihte en güçlü olduğu ve en geniş topraklara sahip bulunduğu bir devreye adım atacaktır. Bu dönemde Kafkaslarda yaşayan Kıpçakların<sup>2</sup> Gürcülere tâbi olduğu ve onlarla iş birliği yaptığı, bu birlikteliğin de Müslümanlara (Oğuzlara ve Araplara) karşı faaliyet yürüttüğü bilinmektedir. Gürcistan, Kraliçe Tamar hükümlerinde 13. asrın ilk çeyreğine kadar altın çağını yaşamıştır (Toumanoff, 1966, s. 593 ve sonrası). Bu dönemde Gürcistan toprakları batıda Erzurum yakınlarına kadar uzanmaktaydı. Sonrasında Gürcistan da Moğol istilasından nasibini almış, geniş coğrafyalardaki hükümlerliği inkıza uğramış, ülke küçülme ve bölünmeye gitmiştir.

Metinde Türklerle Gürcüler arasındaki ilişkiden (husumetten) ve onların kumandanından (melikten) bahseden kısa bir pasaj, sadeleştirilmiş şekliyle Ek-1'de verilmiştir.

1 Bkz. Veren 2016.

2 Düşman Beylerinden birinin adının neden ‘Demir Yaylı Kıpçak Melik’ olabileceğini izah eder. Tulum & Tulum'un ifade ettiklerinin aksine bu Bey'in Hristiyan olup olmadığını bilmiyoruz (2016, s. 55). Yalnızca büyük ihtimalle Müslüman olmadığını söylemek gerek. Kanaatimizce burada Kıpçak'tan murat “içi kovuk ağaç” değil, Kıpçak Türkü'dür.

Kelimeimize geri dönecek olursak, onu Gürcüceyi yok sayarak izah etmeye çalışmanın pek anlamlı sonuçlar vermeyeceğini ifade etmek lazım. Zira söz konusu ismin (kelimenin) Gürcistan Meliki olduğu iddiası önemli bir hareket noktası teşkil etmektedir. Türkçeli, Arapçalı, Farsçalı yakiştirmalara tevessül etmektense önce Gürcüceye bir göz atmak lazım.

### <ŞWKLY> / <SWKLY> = Şökli ~ Şökülü ~ Şükli ~ Sökli ~ Sökeli ?

Kelime harekesiz olan Dresden nüshasında 2 yerde sin ( س ), 11 yerde ise şın ( ش ) harfi ile başlatılıyor. Buna göre ( سوکلی ) ve ( شوکلی ) imlaları, <SWKLY> ve <ŞWKLY> suretinde translitere edilmelidir. 11 yerde yanılarak üç nokta koyma ihtimali, 2 yerde noktaları unutma ihtimaline göre çok çok zayıftır. Dolayısıyla kelimenin yorumu için ilk ihtimali elemek lazım. Zaten Dresden nüshasından yola çıkarak ya da bu nüshayı daha sağlam kabul ederek edisyon yapan araştırmacılar da bunu benimsemişlerdir. İlk ses ittifak halinde bir /ş/ olarak kabul edilmiştir (bkz. Ek-2).

Harekelenmiş olan Vatikan nüshasında ise bu kelime her defasında sin ( س ) ile başlatılmıştır; metin burada <SWKLY> suretinde translitere edilebilir (bkz. Ek-3). Sadece, yalnızca bu nüshayı temel alan Rossi, kelimeyi “Sökli” olarak okumuştur (1952). Tezcan & Boeschoten her iki nüshayı ayrı ayrı transkribe ettikleri çalışmalarında, kelimeyi Vatikan nüshasında da “Şökli” olarak okumuşlar fakat bir notta bu adın “Sökli (kimi kez de Sökeli) okunacak biçimde yazılmış” olduğunu ifade etmişlerdir (2012, s. 310).

Vatikan nüshasında kelimenin *sin* ile başlıyor olması muhtemelen bir istinsah/nakil hatasından kaynaklanmaktadır. Bütün Dede Korkut araştırmacıları gibi biz de kelimenin aslında <Ş> ile başladığı kanaatini taşıyoruz. Vatikan nüshasının güzel taraflarından birisi, harekeli olmasıdır. Bu kelime de harekelenmiştir; ama acaba “Şökli” okunmak üzere mi? Bu hususa tekrar geleceğiz.

Kilisli Muallim Rifat’ın 1916 tarihli edisyonundan bir şey çıkarmak mümkün değildir. Zira bu metin Arap harfleriyle dizilmiştir. Yalnız şunu söylemeliyiz: Muallim Rifat’ın Dresden nüshasına göre yaptığı bu edisyonda *sin* harfiyle yazılmış iki yer de *şın* ile tashih edilmiştir. Kelime her defasında ( شوکلی ) imlasıyla verilmiştir (Muallim Rifat 1332, s. 22 ve sonrası).

Bundan sonra Gökyay (1938, 2006), Ergin (1958, 1963, 1986), Tezcan & Boeschoten (2012) ve Kaçalın (2017) gibi araştırmacılar genel olarak “Şökli” yorumunu tercih etmişlerdir. Fakat yegâne okuma “Şökli” değildir. Cemşidov (1990) “Şökülü”, Tulum & Tulum (2016) ise “Şükli” yorumunu benimsemişlerdir. Batı’da çıkan tercümelelerde de durum aynıdır: Lewis’te (1974) “King Shökli”, Boeschoten’da (2008) “König Schökli”. Dede Korkut çalışmalarında önemli bir mevkie sahip bulunan Azerbaycan’da da kelime yakın zamanlara kadar “Şökli/Şökli” okuyuşuyla benimsenmiştir. (bkz. mesela Hacıyev, 2019, s. 38 ve sonrası). Bunların dışında burada sayamayacağımız onlarca sadeleştirme çalışmasında, çizgi romanlarda, çizgi

filmlerde de “Şöklî” kelimesi kabul görmüştür.<sup>3</sup> Hatta bizim yaptığımız sadeleştirmenin ilk baskısında da o zamanlar henüz araştırmalarımız neticelenmediği için kelime “Şöklî” olarak geçmişti (Şenlik 2020). Bilahare daha sonraki baskılarda düzeltmesi için yayınevine bu hatanın tashih edildiği yeni bir metin iletildi.

Kanaatimizce buraya kadar zikrettiklerimizden hiçbiri <ŞWKLY> transliterasyonunun doğru yorumu değildir.

### <ŞWKLY> nasıl yorumlanmalı?

Aslında kelimenin neden “Şöklî” okunması gerektiği, yapılan çalışmalarda pek sorgulanmamıştır. Öyle münasip görülmüş ve öyle okunmuş gibidir. Herhangi bir izahı yoktur. Durumu haklı bir şekilde sorgulayarak ilk hecedeki /ö/ sesine anlam veremeyen ve “Şüklî” tarzında bir okumayı tercih eden Tulum & Tulum, kelimenin menşei Arapçada aramakta, şevk > şük ‘diken’/’dikenli’ üzerinden izah etmeye çalışmaktadırlar (2016, s. 52).

Biz her şeyden evvel kelimenin menşeinin Gürcücede aranmasından yanayız. Fakat bu dilde ne “Şöklî” ne de yukarıda bahsi geçen şekillerden herhangi birisi vardır, hatta Gürcücede bir /ö/ ya da /ü/ sesi de bulunmamaktadır. Dolayısıyla “Şöklî” ya tamamen uydurma ya yakıştırma ya da yanlış okunmuş bir kelime olmalıdır. O halde <ŞWKLY> transliterasyonu nasıl yorumlanmalıdır? Yorumlama hususunda harekelenmiş olan Vatikan nüshasından da yararlanılabilir. Gerçi o olmasa da aynı sonuca ulaşmak mümkündür. Ama bu nüsha hedefe daha hızlı varmayı sağlayacaktır.

Transliterasyonda <K> olarak gösterilen *kef* harfinin kendisini /k/ olarak okutan aldatıcı cazibesinden başka bir vesile ile bahsetmiştik (Şenlik 2022b, krş. 2017, s. 87). Bu harfin farklı seslere tekabül edebileceğini, bunlardan ikisinin /g/ ve /ğ/ olduğunu biliyoruz. Bu gerçek göz önünde bulundurulduğunda söz konusu transliterasyonun <ŞWgLY> ya da <ŞWğLY> şeklinde yorumlanmaması için hiçbir sebep kalmayacaktır. Burada <W> işaretini bir ünlü değil de ünsüz, yani /v/ olarak telakki etmek gerekecektir ki bunun için de hiçbir engel yoktur. Bu noktada arzu edilirse artık harekelenmiş Vatikan nüshasından da yardım alınabilir.

Ek-3’teki numuneler üzerinden adım adım gidelim. Bütün örneklerde <SWKLY> için üç harekeleme işareti görülüyor: Ötre/zamme, esre/kesre ve cezim/sükûn. İlk hareke (ötre/zamme) bariz bir şekilde <Ş>/<S> üzerindedir. Burada herkes ittifak halindedir. Esre ve cezim çoğu zaman aynı hizada yazılmış gibidir. Örneklerde *kef* harfinin (/ğ/) üzerinde de açıkça bir cezim olduğu görülüyor. İttifak hali burada da devam ediyor.<sup>4</sup> Burada asıl belirleyici olan, ikinci

3 Burada Tofiq Tağızade’nin yönetmenliğini üstlendiği, 1975 ‘Azerbaycanfilm’ yapımı Dede Gorgud adlı filmde ilgi çekici bir durumdan bahsetmek istiyoruz. Filmde bir Gürcistan Meliki’nden hiç söz edilmemektedir. Orijinal hikâyede Gürcistan Meliki’nin yaptığı işler, senaryoda Kıpçak Melik’e aktarılmıştır. Yani ‘kötü adam’ rolünü Kıpçak Melik üstlenmiştir. Bunun propaganda maksadıyla yapıldığı açıktır. Anlaşılan, SSCB içerisinde yine bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olan, komşu Gürcistan ile münasebetlere, halklar ve milletlerin tesanüdü ve kardeşliği ilkesi çerçevesinde hâlel getirmemeye gayret edilmiştir.

4 Bazı istisnalar bu işareti bir üstün/fetha ya da ötre/zamme olarak görme temayülündedir. Fakat bu doğru değildir. (“Sökeli” Tezcan & Boeschoten 2012, s. 310; “Şökülü” Cemşidov 1999).

hareke işaretinin cezim mi yoksa esre mi olduğu ve hangi harf için konduğu sorusuna verilecek cevaptır. Oradaki esrenin lâm harfi için konduğunu düşünmek paleografyadan anlayan kişiler için zordur. En sağlam ihtimal, bu esrenin *vav* harfi için konmuş olmasıdır. Zaten örneklerde görüleceği üzere burada bu işaret çoğunlukla *vav* harfinin tam altında ya da hemen sol altında bulunmaktadır. Bu durum, özellikle 98b/13, 88a/5, 89b5, 87b/13, 84b/6 numunelerinde yoruma mahal bırakmayacak şekildedir.

Bir harfin harekesi umumiyetle ya hemen üstüne-altına ya da biraz alt ya da üst soluna konur. Harekeyi harfin -üstelik her defasında- gerisine/sağında bir yerlere koymak âdetten değildir. Esre *lam* harfi için düşünülmüş olsaydı *ye* harfinin tam altına veya sol altına konması gerekirdi. Hasılı, bunu *lama* aitmiş gibi düşünmek paleografik sebeplerden dolayı da mümkün değildir. Hulasa edecek olursak: *şin* harfinin üzerinde bir ötre/zamme, *vav* harfi altında bir esre ve *kef* yani *g/ğ* üzerinde de bir cezim işareti mevcuttur. Son hecenin ne olacağı zaten pek barizdir (*-li*). Buna göre şu hasıl olur:  $\text{Ş}^w\text{V}_y\text{KL}_y$ . *Kef* harfinin <K> de /ğ/ veya /g/ olarak yorumlanabileceğini biliyoruz. Bu durumda kelime *şüviğli* ya da *ş<sup>u</sup>viğli* şeklinde okunabilecektir. Yukarıda Gürcücede /ö/ ve /ü/ seslerinin bulunmadığını ifade etmiştik. Doğru. Aslında *şüviğli* ya da *ş<sup>u</sup>viğli* şeklinde okunacak kelime, Gürcüce aslının Türk kulağının algıladığı ve kendi mahrecine uyarladığı halidir.<sup>5</sup> Söz konusu olan Gürcüce kelimeyi tiz tonu da göstermek suretiyle *şvili/şwili* şeklinde transkribe edebiliriz.

Bu kelimedeki dudak ünsüzüne biraz yakından temas etmek gerekecek. Gürcücedeki /v/ aslında teoride bir diş-dudak ünsüzü olarak tarif edilir. Fakat pratikte genellikle çift dudak ünsüzü olarak duyulur. Ayrıca Cherchi'nin ifade ettiğine göre zaten "In speech the phoneme /v/ may be pronounced as /w/ before vowels" (Cherchi, 1999, s. 2, ayrıca bkz. Hillery 2013).

Bu ne anlama geliyor? Şu anlama geliyor: Daha /ş/ telaffuz edilirken dudaklar yuvarlanıyor ve hemen akabinde bir /w/ sesi çıkarılıyor ve sonra tiz tonu üzerinde taşıyan /i/ geliyor: *ş<sup>u</sup>wi/*. Kelimenin son hecesi konusunda zaten hiçbir fikir ayrılığı olmadığını, bütün araştırmacıların *-li* telaffuzunu benimsediğini ifade etmiştik. Tiz tonu üzerinde barındıran /i/ sesinin Türk kulağına yarı-uzun ünlü gibi gelmesi de gayet tabiidir. Bu surette Türkçede *şüviğli* ya da *ş<sup>u</sup>viğli* şeklinde telaffuz edilebilecek bir kelime ortaya çıkıyor. Burada satır üstüne yazılmış /<sup>u</sup>/ belki sadece varla yok arasındaki bir ses olarak algılanabilir; ama belki de tam-değerli bir /ü/ idi. Türkçe zaten bu gibi durumlarda ünlü türetmeye de pek meyyaldir, *družba* > *d<sup>u</sup>rujba*, *tsunami* > *t<sup>u</sup>sunami*, *spor* > *s<sup>u</sup>por*, *dram* > *d<sup>u</sup>ram* örneklerinde olduğu gibi.

### ***Şüviğli* < *şwili* < *şvili* ne demek?**

Dede Korkut'ta *şüviğli* haline dönüşen *şvili*, modern Gürcücede de yaşayan, isim cinsinden bir kelimedir (შვილი, İngilizce transkripsiyonda *-shvili* şeklinde yazılır) ve Türkçede 'çocuk,

5 Buna benzer birçok örnekten daha önce başka bir coğrafya (Macaristan) ve başka diller bağlamında bahsetmiştik (Şenlik 2017). Burada 17. asır Türkçesinde başka araştırmacılar tarafından "Mekomorya, Mekamorya" şeklinde okunan kelimenin aslında 'Megümürye/Megümürye' olduğunu (2017, s. 87), Fransızca 'étui' kelimesinin 'edügi/edügi' şeklini aldığı (2017, s. 59) ve bunlara benzer başka hususları mütalaa etmiştik.

evlat, oğul' suretinde karşılanabilir. Bugün çok yaygın bir şekilde soyadlarının son kısmını oluşturuyor olması sebebiyle Gürcüce bilmeyenlerin de aşına olabileceği bir kelimedir; Falan-şvili, Filan-şvili suretindeki isimleri duymayanımız muhtemelen yoktur. Bunu en azından, tutuklu bulunan ve bu günlerde mahkemede davası görüşülen sabık Devlet Başkanı *Mikheil Saakashvili*'den hatırlayabiliriz. Modern zamanlara ait birkaç Gürcü soyadı saymak istersek *Margvelashvili*, *Garibashvili*, *Kvirikashvili*, *Ivanishvili* vs. şeklinde sıralayabiliriz. Türkçe düşünecek olursak bu isimler, Falan-oğlu, Filan-oğlu birleşik kelimesine benzer bir yapıya karşılık düşer.

*Şvili*, isimlerin ardına gelerek bir birleşik kelime oluşturur, eklendiği isme '-çocuğu/-oğlu' anlamı katarak onu bir nesep ismi (*patronyme*) yapar. Modern zamanlarda soyadlarının bir parçası durumunda olmakla beraber, geçmişte kişilerin nesep silsilesini/bağını göstermek için de kullanılmaktaydı. Kelime, 'doğurmak' manasına gelen *şv-* (შვ-) kökünden türetilmiştir (Klimov 1998, s. 248 ve 251; krş. Fährlich & Sarjeladze, 2000, s. 548).

*Şvili* kelimesi Eski, Orta ve Yeni Gürcücede mevcuttur. Dede Korkut hikâyelerinin geçtiği zamanın Orta Gürcüceye tekabül ettiği bilinmelidir.

Gürcüce, Kartvel Dilleri ailesine mensuptur. Bu aileye Lazca, Megrelce ve Svanca da dâhildir. Yani Gürcistan ve civar bölgelerde Gürcüler haricinde Lazlar, Megreller ve Svanlar da yaşamaktadır. Megreller ve Svanlar bugün daha ziyade ülkenin kuzeyinde sakindirler. Bundan bahsetmemizin sebebi, *şvili* kelimesinin herhangi bir Kartvel diline değil, yalnızca Gürcüceye ait olduğunu vurgulamak içindir. Zira *şvili* bu dillerden sadece Gürcücede bulunur. (Kurdadze, 2015, s. 216, Klimov, 1998, s. 251). Diğerlerinde bu kelime karşılığında başka kelimeler mevcuttur. Hasılı *şüviğli* Dede Korkut'un diline herhangi bir Kartvel dilinden değil bizatihi Gürcüceden geçmiştir.

Kelime her ne kadar *Şvili Melik* (yani Kral *Şvili*) bağlamında da geçse, söz konusu şahsın gerçekten Gürcistan Kralı ya da bugünkü manasıyla bir melik/kral olduğunu düşünmüyoruz.<sup>6</sup> Muhtemelen tek bir '*Şvili*'den bahsetmek de yanlış olur. Türkler tarafından *Şüviğli Melik* olarak adlandırılan şahıs(lar), muhtemelen birtakım bölgesel Gürcü beyleri, kumandanları veya asilzadeleri idiler. O zamanlar Türkler belki bütün Gürcü bey ve kumandanlarını bu isimle adlandırıyorlardı. "*Şöklü Melik*" için Gökyay da "bir isim değil, bir ünvan olduğu düşünülebilir" diyor (2006, s. 482).

Peki kelimenin baş kısmına ne olmuştur? Muhtemelen Türkler telaffuzu daha zor ve karmaşık olan ve her farklı şahısta değişen baş kısmı söylemeye hacet duymamışlardır. '*Filan-şüviğli*' şeklindeki birleşik kelimenin '*Filan*' kısmı kişiye göre değişse de '-*şüviğli*' her defasında tekrar edilmekte, aynı kalmaktadır. Yani akılda kalıcı olan '*Şüviğli*'dir. Zaten burada önemli olan şahsın kim olduğu değil, türüdür. *Şüviğli* de bu türü karşılamaya kifayet etmektedir. Ayrıca Türkçede anlamına ve yapısına vâkıf olunmayan bazı yabancı isimlerin bu surette kısaltıldığı

6 Benzer bir durum 17. asra ait bir metinde de geçmektedir. Hadiselerin cereyan ettiği vakitlerde arşidük olan 2. Ferdinand'dan sürekli kral olarak bahsedilmiştir (Şenlik 2017).



vakidir; mesela Türklerin çok daha yakından bildikleri Arapçadan alınma Veysel < Veyse'l-karânî<sup>7</sup>, Zeynel veya Abidin < Zeyne'l-âbidîn' gibi. Aslında bu tür bir eksiltme durumu sadece Türkçeye has değildir, başka dillerde de görülmektedir.

Ayrıca 'melik' (მელოქო *meliki*) kelimesinin de Müslüman toplulukların dilinden Gürcüceye geçmiş olduğunu, her ne kadar artık gündelik dilde unutulmuş olsa da Ortaçağ'da 'toprak ağası, bey, lider, kral' anlamlarıyla kullanımda bulunduğunu ifade edelim (Rayfield 2006, 866). Kelime bugün yalnızca bazı Gürcü soyadlarında yaşamaktadır. Tarihçi *Giorgi Melikişvili*'nin (1918-2002) soyadı buna örnek olarak verilebilir (გიორგი მელოქიშვილი). Belki de 'Şüviğli Melik' *Melikişvili* (Ağaoğlu, Beyoğlu, Beyzade) gibi bir nesep adının takdim-tehiriyle vücuda gelmiştir.

## SONUÇ

Şimdiye kadarki çalışmalarda muhtelif şekillerde okunmuş olan Gürcistan Meliki'nin (Gürcü Beyi) adı olarak görünen kelime, *Şüviğli/Şüviğli* şeklinde okunmalıdır. Bu Gürcüce bir kelimedir ve aslında özel isim değildir. Nesep ismi yapan bir ek kelime gibi düşünülebilir. Türkçedeki karşılığı *Osmanoğlu, Karamanoğlu* gibi yapılarıdaki *-oğlu* dur. Sadeleştirme çalışmalarında Gürcücedeki şekli *Şvili* de kullanılabilir.

---

**Hakem Değerlendirmesi:** Dış bağımsız.

**Çıkar Çatışması:** Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

**Finansal Destek:** Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

**Peer-review:** Externally peer-reviewed.

**Conflict of Interest:** The author has no conflict of interest to declare.

**Grant Support:** The author declared that this study has received no financial support.

---

## KAYNAKÇA/REFERENCES

- Boeschoten, H. (2008). *Das Buch des Dede Korkut Heldenerzählungen aus dem türkischen Mittelalter*, Stuttgart: Reclam Philipp Jun.
- Cemşidov, Ş. A. (1990). *Kitab-ı Dede Korkut*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Cherchi, M. (1999). *Georgian*. München: Lincom.
- Fährnich, H. ve Sarjeladze, S. (2000). *Etymological dictionary of the Kartvelian languages*. Tblissi: Sulkhan-Saba Orbeliani State University Press.
- Gökyay (1938). *Dede Korkut*, İstanbul: Arkadaş Basımevi.
- Gökyay, O. Ş. (2006). *Dedem Korkudun kitabı*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Ergin, M. (1958). *Dede Korkut kitabı I, Giriş-Metin-Faksimile*. Ankara: TDK Yayınları.

---

7 Arapçada *Uweys el-Karânî*.

- Ergin, M. (1963). *Dede Korkut kitabı II*, İndeks-Gramer. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, M. (1986). *Dede Korkut kitabı*, Metin-Sözlük, İstanbul: Ebru Yayınları.
- Hacıyev (Şirvanelli), A. (2019). *Dədə Qorqud kitabı'nın şərhli oxunuşu II. kitab (1 və 2-ci boylar üzrə)*, Bakı.
- Hillery, P. J (2013). *The Georgian language, An outline grammatical summary*. Minsk.
- Kaçalın, M. S. (2017). *Oğuzların diliyle Dedem Korkudun kitabı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Klimov, G. A. (1998). *Etymological dictionary of the Kartvelian languages*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Kurdadze, R. v.d. (2015). *Georgian-Megrelian-Laz-Svan-English dictionary*. Tbilisi.
- Lewis, G. (1974). *The Book of Dede Korkut* Middlesex: Penguin Books.
- Muallim Rif'at [Kilisli Muallim Rifat Bilge] (1332) [1916]. *Kitâb-ı Dede Korkud, 'Alâ Lisâni Tâife-i Oğuzân* (Müstensih ve Musahhihi: Muallim Rifat). [İstanbul]
- Rayfield, D. (2006). *A comprehensive Georgian-English dictionary*, London: Garnett Press.
- Rossi, E. (1952). *Il "Kitâb-ı Dede Qorqud" racconti epico-cavallereschi dei Turchi Oğuz tradotti e annotati con facsimile del ms. Vat. Turco 102*. Città del Vaticano.
- Şenlik, A. Ş. (2017). *Tiryâki Hasan Paşa gazavâtnameşi ve bazı filolojik notlar*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Şenlik, A. Ş. (2020). *Dede Korkut Kitabı* (Haz. Şenlik, A. Ş.). İstanbul: Kırmızıkedî.
- Şenlik, A. Ş. (2022). "Köpek aslında ne yaptı? -Dede Korkut okumaları için teklifler-", *Medeniyet Kültürel Araştırmalar Belleteni, İMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (2).
- Tezcan, S. ve Boeschoten, H. (2012). *Dede Korkut oğuznameleri* (4. baskı, gözden geçirilmiş). İstanbul: YKY.
- Toumanoff, C. (1966). "Armenia and Georgia", *The Cambridge Medieval History IV, The Byzantine Empire part I* içinde (s. 593–637). Cambridge: Cambridge University Press.
- Tulum, M. ve Tulum, M. M.[haz.] (2016). *Dede Korkut, oğuznameler; Oğuz Beylerinin hikâyeleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Veren, E. (2016). Dede Korkut kitabı Dresden'e Niksar'dan mı gitti? *Türk Dili, Dil ve Edebiyatı Dergisi*, (777), 40–44.

## Ek-1

Bir miktar içtikten sonra Ulaş oğlu Kazan'a şarabın serti denk geldi. Koca dizleri üzerine çöktü ve dedi ki "Sesime kulak verin, sözümü dinleyin, beyler! Yata yata yanlarımız ağrıdı, dura dura belimiz kurudu. Yürüyelim beyler! Av avlayalım, kuş kuşlayalım, sığır-geyik vuralım, sonra dönüp ocağımıza gelelim! Yiyelim, içelim, güzel vakit geçirelim!" Kıyan Selçuk oğlu Deli Dünder dedi ki "Evet Kazan Han, münasiptir." Kara Göne oğlu Kara Budak "Kazan Beyim, uygundur." dedi. Onlar öyle der demez at ağızlı Aruz Koca iki dizinin üstüne çöktü ve "Bozuk dinli Gürcistan ağzında oturursun. Karargâhına muhafız olarak kimi koyacaksın?" diye sordu. Kazan cevap verdi: "Üç yüz yiğitle oğlum Uruz, evimi ve obamı koruyacak!" dedi. Kahverengi atını getirtti, sırtına bindi. /.../ Rengârenk asker bölükleri Aladağ'a ava çıktı.

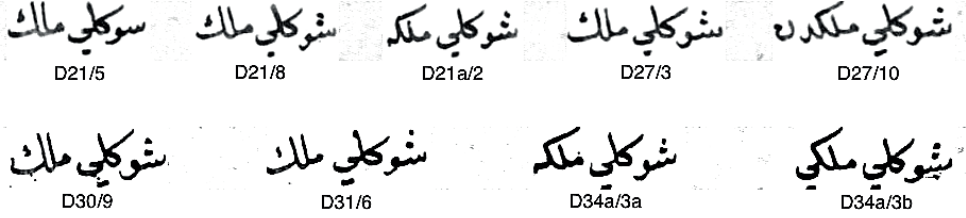
Kâfirlerin casusu bu bilgiyi alıp azgın kâfir, Kral Şvili'ye haber verdi. Kaftanlarının arkası yırtmaçlı, kara saçlarının yarısı tıraşlı, bozuk dinli, İslam düşmanı yedi bin kâfir, alaca atlarına binip bir araya geldiler. Gece yarısı Kazan Bey'in karargâhını bastılar. Kazan Han'ın altın çatılı çadırlarını yıkıp yağmaladılar. Kaz gibi zarif kız ve gelinleri ağlattılar. Sürü sürü asil atlarına binip katar katar kızıl develerine el uzattılar. Değerli hazinesini, bol akçesini yağmaladılar. Kırk ince belli kızıyla Boyu Uzun Borla Hatun esir gitti. Kazan Bey'in yaşlı anası kara deve boynunda asılı gitti. Kazan Han'ın oğlu Uruz Bey üç yüz yiğidiyle elleri ve boynu bağlı gitti. Eylik Koca'nın oğlu Sarı Kulmaş, Kazan Bey'in evini savunurken şehit oldu.

Kazan'ın bu işlerden haberi yoktu. Kâfir, "Kazan'ın sürü sürü çevik atlarına bineriz; altınını, akçesini yağmalamışız. Kırk adamıyla beraber oğlu Uruz'u tutsak etmişiz. Katar katar develerini ele geçirmişiz. Kırk ince belli kızla beraber Kazan'ın karısını almışız. Kazan'a amma da kötülük ettik." dedi. Kâfirlerden biri şöyle dedi: "Kazan Bey'e etmediğimiz bir kötülük daha var." Kral Şvili, "Bre gaddar, daha ne kötülük kaldı? diye sordu. Kâfir, "Kazan'ın Kapılı Kara Dervent'te on bin koyunu vardır. O koyunları da alırsan Kazan'a büyük bir kötülük edersin." dedi. Kral Şvili, "Altı yüz kâfir gitsin, koyunları getirsin!" diye emretti. Altı yüz kâfir ata binip koyunlar yönüne at koşurdular.

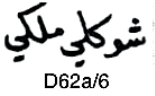
Ek-2

Dresden nüshasından

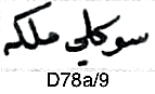
2. Hikâyede 9 defa (Salur Kazanun evi yağmalandığı boy)



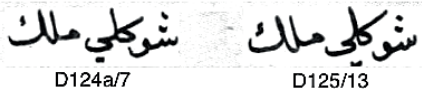
3. hikâyede 1 defa (Bay Bora Beg oğlu Bamsı Beyrek boyı)



4. hikâyede 1 defa (Kazan Beg oğlu Uruz Begün tuşak olduğu boy)



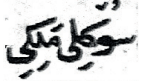
9. Hikâyede 2 defa (Begil oğlu Emrenün boyı)



## Ek-3

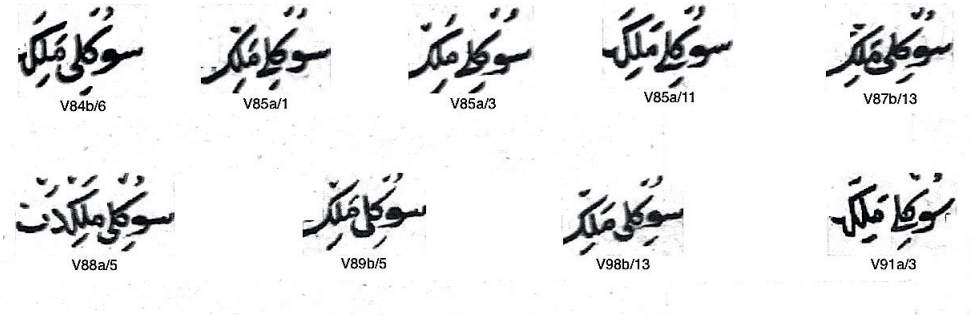
## Vatikan nüshasından

## 2. hikâyede 1 defa Hikâyet-i Bamsı Bayrek



V83b/2

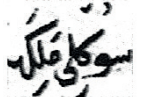
## 3. hikâyede 9 defa (Hikâyet-i Salur Kazanuñ évi yağmalandığı)



V84b/6      V85a/1      V85a/3      V85a/11      V87b/13

V88a/5      V89b/5      V98b/13      V91a/3

## 4. hikâyede 1 defa (Hikâyet-i Kazan Begün oğlı Uruz Han dutsak olduğu)



V99b/3

